

Hon. Mr. Cadman.

WHAKAMANA TAKE WHENUA MAORI.

WHAKAWHAITITANGA.

HE PIRE I HUAINA

HE TURE hei whakahaere uiui i nga take Whenua Maori kihai i oti. NA KA MEINGA HEI TURE e te Runanga Nui o Niu Tireni e noho huihui ana i roto i te Paremete, i runga ano hoki i tona mana, ara:—

1. Ko te Ingoa Poto o tenei Ture. “Ko “Te Ture Whakahaere Uiui Take, 1892.”

2. Ko tenei Ture me korero tahi me “Te Ture Kooti Whenua Maori, 1886,” me nga tini Ture e whakatikatika ana i taua Ture.

3. Kua whakakorea i konei nga Tekiona rua te kau tae atu ki te rua tekau ma waru hui tahi raua o “Te Ture Kooti Whenua Maori Ture Whakatikatika, 1889.”

4. Ko tetahi tiiti memoriara ranei tetahi pukapuka ranei i whakaotia i hainatia ranei i mua o te pahitanga o tenei Ture a e mea ana hei whakamana i tetahi tuku whenua i runga i te hoko i te whakawhiti i te rihi ranei e mau ana ranei tetahi kataraka mo te tuku o taua whenua ahakoa ko nga hea katoa ko nga paanga me nga take ranei o nga Maori whai take ki tetahi pihi whenua ki tetahi hea take kotahi maha atu ranei a e meatia ana hei huarahi e ahei ai te kaitango te whakahaere i tetahi tikanga i runga i te ture ki te tango i tetahi whenua ki aia mona ake mo nga tau pena te maha mo taua pihi whenua katoa mo tetahi wahi ranei o taua whenua a ka ahei e te Kooti te uiui nga tikanga i runga i te tono a tetahi tangata e ki ana e whai take ana ki taua whenua a ka ahei ano hoki te whakahaere i runga i nga huarahi a muri nei whakaritea ai.

5. Me tuku hoki he panui o te wa me te kainga e turia ai taua uiui i runga i tena huarahi e tohutohungia ai e te Tiati Tumuaki, a me whakawa ano hoki e te Kooti nga tikanga e pa ana ki tetahi take e meatia ana kia uiuia nga tikanga i runga ano ia i nga ture whakahaere a kia ahua rite ano ki te huarahi e whakawa nei te Kooti i tetahi take. Ko nga korero e tangohia ana i runga i aua uiui me tuhituhi me haina e nga kaiwhaki korero katoa e korero ana me te Tiati hoki e whakawa ana i taua take, a i muri iho i taua whakawakanga me tuku aua korero me te tuhituhi ano i te whakataunga a te Kooti ki runga a ka tuku atu ki te Tiati Tumuaki. Mehemea e marama ana ki te Kooti e tika ana te take i tukuna kia whakawakia, a kihai i rereke i te

tika me te whakaaro pai, a kua riro i ia Maori whai take te hea o nga moni tetahi atu whakaritenga i whakaaetia a e tika ana kia riro i aia hei whakarite mo te whenua e tukuna ana, ka ahei te Kooti te tuku i tetahi tiwhikete hei whakamana mo taua tuku. A ka ahei te tuku aua tiwhikete ki aua tangata katoa te hoatu ranei ki-etahi me te pupuri i etahi o nga hea me nga paanga o nga Maori whai take nana i whakaoti i haina i aua tiiti e mahia ana.

6. Me whakaatu e aua tiwhikete te whenua te wahi whenua ranei e tukuna ana i runga i aua tiwhikete me te tangata nga tangata ranei e tika ana kia riro i a ratou. Mehemea e kitea ana he maha atu nga tangata i te tangata kotahi e whai take ana ki aua whenua ka ahei kia kiia aua tangata he hunga e topu ana to ratou take ki nga hea katoa i roto i aua tiwhikete e tukuna ana, ka ahei ano hoki te ki e tika ana kia tau aua whenua ki te tangata kotahi maha atu ranei ki nga hea kotahi maha atu ranei, a me tetahi me etahi tangata e tika ana kia tau ki a ratou etahi atu o aua hea i ruuga ano i te tika o tena keehi.

7. Ka ahei te Kooti i te mea e whakawa ana i tetahi wa i mua o te tukunga i tetahi tiwhikete ara mehemea e marama ana ki te Kooti he tika kia peratia te tikanga mo tena keehi, ka ahei te whakahau kia wehewehea te whenua, a mehemea kua oti ke te wehewehe, me whakawa ano kia ahei ai te whakarereke te whakatika tika ranei i taua wehewehenga, ara mehemea e kitea ana he mea pai kia peratia, a i reira ano ka whai mana te Kooti ki te wehewehe ki te whakamana ranei, ki te whakarereke ranei ki te whakatikatika ranei i tetahi wehewehenga kua oti ke te wehewehe i runga ano i te mea e kitea ana he mea tika kia peratia, a ko taua wehenga i wehea ra i whakamana ranei, i whakarereketia ranei i whakatikatikaia ka mana tonu ano i wehea i runga i te tono mo to wehewehe i raro i te Ture Kooti Whenua Maori, 1886."

8. Ka ahei te Kooti ina kitea he mea tika kia peratia te uiui me te kimi ko wai nga tangata tika kia tau ki a ratou te whenua, te hea te take ranei o tetahi Maori whai take ki tetahi whenua kua mate nei taua tangata a e whakawakia nei ona whenua, a ka ahei mehemea e kitea ana he tamaiti te mea tika kia tau ki aia aua hea, ka ahei e te Kooti te whakatu i tetahi tangata e pai ana kia tu hei kaitiaki mo taua tamaiti me te haere mai ano o taua tangata ki te whakahaere tika nga mo taua tamaiti i te whakawakanga. Ka ahei ano hoki te Kooti tetahi Tiati ranei te tohutohu kia tukuna tetahi panui ki te kairiwhi kua kitea tona tika ki runga ranei ki te tangata i whakaturia ra hei kaiwhakahere mo taua tamaiti kairiwhi i runga ano i te mea e hiahia-tia i ia wa kia peratia he whakahaere mo era tu keehi.

9. Mehemea e whakamaramatia ana e tetahi o aua tiiti, kua kiia ake nei e tetahi Memoriara, pukapuka ranei, e whakamaramatia mai ana ranei e nga korero i korerotia ki te aroaro o te Kooti i runga i te whakawakanga kua kiia ake nei, i runga ranei i te whakamarama mai e nga pukapuka o te Kooti, kihai i whakahaerea nga huarahi e hiahia-tia ana i runga i te ture e mana ana mo taua mahi i te wa i whakaotia ai taua tiiti memoriara ranei, i te hainatanga ranei o taua pukapuka i te rereke ranei o nga whakahaere whakawa i runga i ta taua ture i whakaatu ai mo te whakaoti i taua tiiti, Memoriara ranei, i te hainatanga ranei o taua pukapuka, i runga ranei i te unuhanga o nga here kua whakaekea e meatia ana ranei kia whakaekea i runga i te tukunga o te whenua e meatia ana kia ekengia e taua tiiti, memoriara, pukapuka

ranei, i runga ranei i te wa me te huarahi kia whakaae ai te Kawana ki taua tuku, i runga ranei i te rereke o nga whakahaere a te Kooti i runga i nga huarahi o nga take o nga Maori whai take, ki tetahi atu mea ranei, I te mea ranei kua ruarua te whakaaro ki te nui o te mana o te Kooti ki te hanga i tetahi ota i runga i te take i tau ai taua whenua. Te mana ranei tona mana ranei o tetahi ota i hanga e te Kooti, mehemea hoki e tino kaha ana te ruarua e te whakaaro, mehemea ranei he tikanga ano no te ture, a e marama ana te Kooti na te kore mohio ki nga huarahi o te ture i kore ai e whakaritea aua tikanga aua rereketanga me nga raruraru mo taua mahi, he kore ranei kahore i mohio nga tangata e whakahaere ana i tena keehi, he kore mohio ranei no te kaiwhakahaere o tetahi ranei o ratou o tetahi Apiha a te Kawangatanga ranei, a kihai i puta he whakaaro takahi i tetahi o nga tikanga o te ture e te kaitongo e tona kaiwhakahaere ranei, a kihai i whakakiikia nga Maori whai take o aua whenua, ka ahei te Kooti ki te tuku i taua tiwhikete kua kiia ake nei, ma te whakaatu ano ki roto i taua tiwhikete te ahua o nga tikanga kihai i whakamana, nga reretanga ranei o nga whakahaere kua mahia, nga ruaruatanga ranei kua tipu ake i runga i te ahua o tena keehi, hui atu ki te whakaaro o te Kooti mo runga i aua tikanga.

Otira i runga i aua keehi me waiho tonu te tiwhikete ki te tari o te Kooti, a me kaua e tukuna ki tetahi tangata mo tetahi tikanga pehea ranei, kaua ano hoki e ahei te rehita i raro i tetahi Ture kia pahure ra no nga ra kotahi tekau i muriho o te Paramete ka ara mai i muri o te tukunga o te tiwhikete.

10. Me whakaatu ano hoki e te Kooti i roto i taua tiwhikete te ra i kiia ai i timata te mana o taua tiwhikete, a ka ahei te mea taua ra ko te ra ranei i mua i muri iho ranei o te ra i tau ai te whakaaro ki te tuku i taua whenua, a hei whakaritenga mo nga tikanga katoa ka kiia kua timata te mana o taua tiwhikete i te ra e whakaaturia ana i roto i taua tiwhikete.

11. Ko te tiwhikete e tukuna peratia ana ka whai mana kia whakataungia ki te tangata e mau ana tona ingoa i roto a e whakaaturia ana hoki i roto ko te tangata whai painga ki taua tiwhikete timata mai i te ra e whakaaturia ana i roto mo taua tikanga ara mo te whenua wahi whenua ranei e mau ana i roto me te pupuri ano mo nga tau pena te maha i runga ano i te ahua o tena keehi ano kua whakamana katoa nga tikanga o te ture, a i runga i te tukunga o te tiwhikete ki te Kairehita Takiwa Whenua o te takiwa tika me rehita taua tangata he tangata whai take ki taua whenua wahi whenua ranei me te tuku atu ano i te tiwhikete take i raro i "Te Ture Whakawhiti Whenua, 1885," me rehita ranei ko te kairihi ia i ruuga ano i te ahua o tena rihi ahakoa etahi tikanga o etahi atu Ture.

12. Ki te marama e tahae ana tetahi tangata e tono ana e ki ana e whai take ana ia kia tau tetahi painga ki aia i runga i tetahi whenua e whakawakia ana mehemea ranei he tino hiahia no taua tangata ki te takahi i nga tikanga o te ture mo runga i taua whenua a na te whakamananga ranei o taua whenua i poka ke ai nga take i runga i te tika me te whakaaro pai i mate ai ranei etahi Maori whai take ki taua whenua e ekengia ana e aua tikanga me kaua te Kooti e tuku i te tiwhikete mo taua mo aua whenua katoa mo tetahi wahi ranei i runga ano i nga tikanga tika e hiahiatia ana mo taua keehi.

13. Mehemea ka kore e whakaae te Kooti ki te tuku i te tiwhi-

kete mo runga i taua whenua mo etahi wahi ranei o taua whenua i whakawakia i raro i tenei Ture me tuku i reira ano he ripoata e te Tiati Tumuaki ki te Kawana me te whakaatu i te take i kore ai ia e tuku i te tiwhikete me te tuku i tetahi tauira mea tūhituhi o nga korero i korerotia i runga i taua whakawakanga.

14. I runga i tetahi whakawakanga pera me era kua kiia ake nei mehemea tera etahi tono raruraru a nga tangata tokorua maha atu ranei a e mea aua kia whai painga ratou i roto i taua tiwhikete e tukuna ana i runga i a ratou whakahaere ki etahi Maori whai take ka ahei te Kooti te uiui i taua take e tonoa ana a ka ahei ano hoki i te tukunga o taua tiwhikete e te Kooti te panui taua tangata kotahi e tono ana maha atu ranei he hunga e whai take ana pera ano me te tika e hiahiatia ana i runga i taua keehi a ko taua panui ka meinga mo nga tikanga katoa he panui tuturu oti tonu atu.

15. Ka ahei te Kooti te whakaae ki tetahi kirimene ki tetahi whakataunga ranei e whakaaetia ana ki waenganui i tetahi hunga i runga i tetahi take e whakawakia ana hei whakaoti i tetahi take raruraru i waenganui i taua hunga, ara mehemea e kite ana he tika taua whakahaerenga ki waenganui i taua hunga, ka whakamana tonutia e te Kooti i runga i te tiwhikete.

16. Ka ahei te Tiati Tumuaki i ia wa te tuku i tetahi take e whakawakia ana e te Kooti kia uiuia kia whiriwhiria ano nga tikanga i runga ano i te tohutohu o te huarahi tango mai i nga korero i tetahi atu huarahi ranei i whakaaro ai ia he tika kia peratia.

17. Ko te mana e whakataua ana ki te Kooti e te tekiona o tenei Ture i runga ake nei me whakahaere anake e aua Tiati e aua Ateha e whakamana ana e te Kawana mo taua mahi.

18. Me whakatakoto ki te aroaro o nga Whare e rua o te Runanga Nui o te Paramete i ia wa nga pukapuka katoa o nga tiwhikete katoa i tukuna me nga tono tiwhikete katoa e whakakahoretia ana i runga ano i nga tikanga o tenei Ture hui atu ki te ripoata a te Kooti mo runga i ia keehi a me whakatakoto aua pukapuka i roto i nga ra kotahi tekau i muri iho o te whakatuwhera tanga o te Paramete.

19. Ekore tetahi whakawa tetahi whakahaere ranei i raro o tenei Ture e whakaekea i roto i tetahi Kooti i waho atu o nga whakahaere i roto i te Kooti Whenua Maori hei whakahaere i tetahi take e mana ai te whakahaere i tetahi take e tika aua kia tukua tetahi tiiti, memoriara ranei, pukapuka ranei e meatia ana e meinga ana hei whakamana i tetahi tuku, e mau ana ranei tetahi kataraka tuku a e tau ana hei take whakawa i raro i tenei Ture kia mutu rano te nohoanga o te Paramete a tenei tau e haere ake nei.